

Божествено и човешко естество в личността на Исус Христос

Тодор Велчев

Основните христологически въпроси, които обсъждаме, първоначално са поставени и са породили остри дебати още през V-VII вв. Всъщност, нашата дискусия следва историческото оформяне на христологическите догмати, в яростно противоборство с различни ереси. За отбелязване е, че формулирането и изчистването на доктрината съвсем не е било гладък процес, като в отделни периоди “официалнотохристиянство” е стояло на еретични позиции.

Тринитарно богословие

1. *Щом Исус е Бог (което е доказано въз основа на новозаветните Писания), в какво отношение спрямо Отца се намира?*

Еретична теза (арианство): Исус е първото създание на Отца *ex nihilo*, а чрез Него е създадено всичко останало (Кол. 1:16). Той е “бог” по произход, но не и по същност (*ousia*). Истинският Бог е само Отец. Арианството е доведен до крайност възглед на Ориген, според когото има същностна йерархия в Троицата: Отец е по-висш от Сина (Йоан 14:28). Съвременен вариант на арианството е учението на Свидетелите на Йехова.

Следствия за сотирологията: Невъзможност за изкупление на човека и творението. Ако Исус не е Бог, Той не може да извърши универсално изкупление (Евр. 2:9; Атанасий Велики, “За възплъщението на Словото”). Само Този, Който е създал всичко, може да поднови всичко.

Отговор на тезата: Никейски (325 г.) и Цариградски събор (381 г.): Исус е единосъщен (*homoousios*) и равен с Отца по естество, но е “по-малък” от Него по своето човешко естество (Евр. 2:9). Разликата между Отец и Син е чисто ипостасна: Отец е Родителят, а Синът – Роденият от Него. “Раждането” на Сина от Отца описва вечни отношения вътре в Троицата, а не процес с начало във времето.

“Вярвам... в единия Господ Исус Христос, Божия Син, Единородния, Който е роден от Отца преди всички векове: Светлина от Светлина, Бог истинен от Бог истинен, роден, несътворен, единосъщен с Отца и чрез Когото всичко е станало”

Никео-цариградски символ на вярата

Христология: Човешкото естество на Христос е също убедително засвидетелствано в Писанията. Тогава изниква сложният въпрос за взаимоотношението между божественото и човешкото в Него. То може да се мисли по различен начин:

2. “Исус от Назарет – това е Синът, божественият Логос, приел човешко тяло. Той е първият и истински жив храм на Духа.”

Тезата е еретична. Човекът, който за пръв път я е формулирал е Аполинарий Лаодикийски – той твърдял, че Исус няма човешка душа; Логосът е заел нейното място. По същество, това е гръцко и източно разбиране за “духовното” като висша субстанция, която избира – повече или по-малко случайно, – физическо проявление. Съвременни варианти на аполинарианството можем да открием в различни модификации на движението New Age и на култове, изповядващи прераждането.

Следствия за антропологията: Човекът е дух, избрал временно телесна обвивка. Няма същинско единство между тялото и душата. Животът в тяло няма истинска ценност.

Следствия за сотирологията: Ако Исус не е имал човешка душа, Неговото човешко естество е непълно и Той не може да бъде заместителна жертва за изкуплението на човека.

Отговор на тезата: Главно от сотирологична гледна точка. Аполинарий е низвергнат на местен събор в Рим (377 г.), а учението му е осъдено и на Цариградския вселенски събор (381 г.). Отгук насетне ортодоксалното богословие подчертава, че Исус е не само Бог, но и *изцяло* човек.

3. “Пълноценното човешко естество предполага човешка личност. Затова в Христа съжителстват две личности: човекът и Богът.”

Еретична теза, изказана най-напред и в чист вид от Несторий, епископ на Константинопол (428 г.). Според него, Исус е човекът, в когото се е вселил божественият Логос (при кръщението в река Йордан). Затова Мария не е Богородица (*theotokos*) – тя е родила Христос (Христородица), но не и въплътеното Слово. При изучаването на живота на Исус можем да разграничим ситуации, когато действа и говори човекът Исус и когато действа и говори Логосът. Съвременни варианти на несторианството могат да се открият в ученията на либерални и неоортодоксални богослови (Барт, Тилих), според които Исус е човекът, в когото Светият Дух е обитавал в пълнота.

Следствия за сотирологията: Ако Несторий е прав, общението ни с Христа е “чисто духовно” и човешката природа по същество не е осветена. Тогава не може да се говори за нов човек, споделящ божественото естество (II Петр. 1:4).

Следствия за антропологията: Човекът е марионетка на духовни сили, които могат да го обладаят. Такива тенденции се прокрадват в някои постмодерни харизматични течения.

Отговор на тезата: Ефески събор (431 г.); Кирил Александрийски, “За въплътеното Слово”: Личността (ипостаста) на Исус Христос е единна – това е личността на Логоса, който се е въплътил (Йоан 1:14). Разграничава се “природа” (естество) от “ипостас” (личност). В Христа човешкото естество е взето от Мария (Богородица) и е присъединено към вечната Ипостас на Словото. Спасява ни не общението с божествения Логос, а с въплътеното Слово. Според православното разбиране на Йоан 6:48-58, това става при приемане на причастието. На Ефеския събор Несторий е низвергнат, а учението му е предадено на анатема (12-те анатемина Кирил Александрийски).

4. “Когато божественото естество се съедини с човешко, човешкото естество радикално се променя. Вългъциението е довело до поглъщане на човешкото естество от божествената същност на Логоса.”

Еретична теза, изразена от Евтихий и някои ученици на Кирил Александрийски, а впоследствие оформила се в по-цялостно учение (монофизитство). “Монофизитите не отричат човечеството у Христа, но за тях то е някак погълнато от Божеството като капката от океана” (В. Лоски). Щом Словото е станало плът, това говори за радикална промяна; но у Бога “не може да има изменение или сянка от промяна” (Яков 1:17) – следователно, промяната е станало с човешкото естество. Монофизитството носи явни източни влияния с техния Абсолют, който разтваря всичко.

Следствия за сотирологията: Ако Христос не е пълноценен човек, то илюзорни са и Неговите страдания, а и Неговата смърт (докетизъм). А това води до илюзорност и на изкуплението.

Отговор на тезата: Вероопределението на Халкедонския събор (451 г.): Исус Христос е свършено единство на божественото и човешкото естество (ипостас) в една Личност, Логоса. В Него двете естества са съединени несливаемо (против монофизитството), неизменно (против теопасхизма), неразделно, неразчленимо (против несторианството).

5. “Щом двете естества в Христа запазват характерните си черти, нещо трябва да определя и гарантира тяхното единство. Това е общото действие или общата воля.”

И двете тези са еретични: за едното действие/енергия (моноенергизъм) и за едната воля (монотелизъм). Зараждат се през VI и VII век като опит за компромис с монофизитството, особено в попадащите под ударите на арабите източни византийски провинции. Монотелизмът е разработен от двама патриарси (Кирил и Сергей) и един папа (Хонорий). “Както повечето ереси от този тип, монотелитството допуска, че личността се определя само от една от характерните за нея способности: в дадения случай на Ипостаста се приписва воля” (В. Лоски).

Следствия за сотирологията: Не може да има същинско изкупление без покоряване на Божията воля от един Човек, направил напълно свободен избор. Чрез това единство на Своята воля с волята на Отца, Исус именно става “втория Адам”, родоначалник на едно ново човечество.

Отговор на тезата: Максим Исповедник, Цариградски събор (680 г.); Пълноценното човешко естество у Христа предполага собствена воля и собствено действие. В Него има две воли, но в свършено единство, а именно: човешката воля е винаги подчинена на Божията (Лука 22:42, Йоан 5:30, 6:38). Съображения от триадологията: щом у Бога има три Ипостаса, а една воля, то волята е функция на естеството, а не на ипостаста. Така пълноценното човешко естество има собствена воля, която е насочена към единение с Бога и обожение (*theosis*). Човекът обаче притежава и друга воля, воля за съждение или гномична воля, присъща на личността. Тя е личен съд, пред който изправяме природната воля. Христос притежава две природни воли, но не и “свободна” (гномична) воля, защото Неговата ипостас е една: тази на Логоса.